

Nový projektivní test odhalí problémové řidiče

Vězeňská správa ČR nám umožnila setkání s viníky tragických dopravních nehod. Ověřovali jsme u vybraných vězňů odsouzených k mnohaletým trestům platnost a spolehlivost nového „selektivního projektivního testu ZBR“. Časově nenáročná metoda by měla rozlišovat mezi problémovými řidiči, kteří opakovaně v silničním provozu selhávají (nehody a vážné přestupky) a neproblémovými řidiči. Výsledkem testu jsou hypotézy o negativních a pozitivních osobnostních vlastnostech řidičů.

Dozorce přivádí první skupinu vězňů oblečených v šedomodrém „stejnokroji“. Prý jim tady přezdívali zabijáci. Mlčky usedají za podlouhlý stůl školící místnosti. Každý má na svědomí nejméně dva mrtvé. Oni přežili. Někteří s otřesem mozku, zlomeninami a pohmožděninami.

Seznamujeme se. Podání ruky připomíná „leklou rybu.“ Ani jeden z pětice nemá pevnější stisk. Nepřehlédnutelné neverbální sdělení. Zahajujeme „zahřívacím kolečkem“ – Lüscherovým osmiřadým subtestem. Instrukce obsahuje několik vět. Vězni souhlasně přikyvuji a zapisují pořadí barev od nejhezčí do nejšklivější. Výsledek příliš nepřekvapuje. Osmiřady vyznívají atypicky. Nelze zcela vyloučit určité obavy a vliv momentální, byť zcela anonymní zkuškové situace a delšího pobytu v žaláři.

Zastavuji se u podsaditého pětadvacetiletého muže s hrubými rysy a hustě potetovanou paží. Barvy naznačují protestní postoj, podrážděnost a potřebu odlišnosti. „Sedím po čtvrté,“ přiznává recividista. Poprvé ho zavřeli v sedmnácti za vykrádání aut. „Rád si zajezdím. Klidně i bez řidičáku. Zkoušel jsem i závodit,“ pochlubí se odsouzený, který v alkoholovém opojení vjel v zatáčce do protisměru. Celkem čtyři oběti.

U dvacetiletého štíhlého mladíka, který vypadá na sedmnáct, signalizují barvy sklony k ignorování autority a citovému reagování. Uznává pouze vlastní pravidla. „Jo vždycky jsem spoléhal jenom na sebe,“ tváří se nedůtklivě a uznává, že se napil víc než snesl. Sedl za volant s třemi stejně alkoholově posilněnými kámoši, kteří nemohli tušit, že jim zbývá čtvrthodinka života. Auto narazilo ve vysoké rychlosti do stromu. Řidič se mohl dostavit k soudu, který jej potrestal pět let nepodmíněně, až po třech měsících strávených v nemocnici.

Zdá se, že jsou již vězni v pohodě. Předčítají krátkou instrukci k testu ZBR. Všichni rozumějí. Přesto opakují důležité kroky. Až pak mohou otevřít sešit s obrázky. Zvědavě nahlížím jak reagují na neurčité a mnohoznačné podněty, které jim nabízejí symetrické skvrny rorschachovského, zulligerovského a dalšího obdobného typu. Vězni mají vybírat ze sady alternativních odpovědí a označit odpovědi, které se nejvíce shodují s jejich pojetím skvrny.

Muž s tetováním selhává u třetího obrazce, který představuje sociální vazby. U něho to sedí podobně jako u pobledlého třiatřicetiletého bývalého narkomana. Neodolal a píchl si před jízdou drogu. Vjel na chodník a zabíjel. Množina zvolených odpovědí ukazuje na přítomnost tenzí, oslabenou sebedůvěru, přecitlivělost, úkorné myšlení, nedostatečné sebeovládání, pocity osamocení se sklonem k úzkostným a depresivním reakcím. „Litujete svého činu,“ ptám se, když mi třesoucí rukou odevzdává vyplněný arch. Sklopí oči a přikyvuje.

Druhé skupině vévodí statný a vysoký chlapík snědé pleti s lesklou hladce vyholenou hlavou. Na první pohled se od ostatních výrazně liší. Hned se v něm ozvalo „kápo:“ „Dovolte dotaz. Může nás to poškodit?“ Po ujištění, že mě nezajímá jeho totožnost, naslouchá velmi pozorně pokynům. K barevnému osmiřadu přistupuje obezřetně. Po úvodním zaváhání zapisuje pořadí. První dvojice barev zřetelně napovídá o tendenci cosi skrývat. Následující sestava prozrazuje, že pod jeho maskou uhlazenosti a zdvořilosti vyčnívají oploštělé city, zdrženlivost, hraná sebejistota a nepřizpůsobivost. „Nemám co tajit, nejsem v base nováčkem,“ odpoví hbitě a vzápětí dodá, že v káznici je ve svých osmatřiceti po šesté – za majetkové trestné činy a loupežná přepadení. Tentokrát si odpykává trest za tragickou nehodu po požití alkoholu.

„Nevím jak se to stalo, nevěděl jsem o sobě a necítím žádnou vinu. Musel jsem mít nějaké okno,“ dodává šeptem a netají se, že má svědomí zatížené dalšími nehodami.

Muž je opatrný i při výběru odpovědí v novém projektivním testu. Přiznává, že obrazce už viděl při opakovaných forenzně psychologických vyšetřování. U dvou tabulí neoznačuje, jako jediný ze skupiny, žádnou odpověď, ale využívá možnosti doplnit vlastní. Netuší, že se tím také odhalil. I když se snaží o sebekontrolu a zastírání, nelze mu upřít prakticky orientovanou inteligenci a vychytralost. V osobnosti jsou patrné sklony k nepřizpůsobivosti a neodpovědnosti i k impulzivním, agresivním a afektivním reakcím. Odsouzený muž považuje nejistotu za slabost a ukrývá ji za zdánlivě sebevědomou rozhodnost a suverenitu.

Dvacetiletý nevyučení vězeň sice nepožil alkohol ani drogy, zato jel nepřiměřenou rychlostí a nevybral na mokré vozovce smyk. Zahynuli dva jeho kamarádi. Boural opakovaně. Vždy jel mnohem rychleji než mu dovoľovalo dopravní prostředí. „Nemohl jsem za to. Silnice byla v tom úseku hodně mokrá a kluzká. To jsem nemohl vědět,“ obhajuje se mladý emotivně labilnější viník, s potenciálně agresivními sklony, s oslabenými volnými vlastnostmi a tendencí tvrdošijně si určovat vlastní chování bez ohledu na okolí.

Muž ostříhaný na ježka s nedokončeným středoškolským vzděláním se jeví v odpovědích podobně. Dost se před jízdou napil a havaroval. Pět mrtvých. V krvi mu naměřili 2,5 promile alkoholu. Před tragedií dostal body za nedodržení předepsané rychlosti a za nehody. Interpretace výsledků naznačuje domněnku o osobnosti precitlivělé, prožívající, zranitelné a s tendencemi k prosazování, konfliktům a prchlivému rozhodování i reagování.

Skupina odchází. Loučíme se. Až na jednoho se opakují stisky „leklé ryby.“

Shrnutí výsledků ověřování nabízí možnost vyslovit hypotézu o některých společných osobnostních vlastnostech a sklonech vzorku odsouzených. U většiny převažuje mírně introvertní inklinace se egocentrickými city, nedostatečné sebeovládání a odpovědnost, oslabená spolehlivost a sebedůvěra, nenasyčené volní vlastnosti, sklony k agresivitě, impulsivnosti, citlivosti až precitlivělosti a omezené schopnosti učit se ze zkušeností. Příznačná jsou snížená stresová odolnost a frustrační tolerance. Převládá praktické myšlení s tendencemi k odmítání autority i omezování a k nevypočitatelnému chování.

Ověřování nové techniky ZBR upozornilo na nejednu významnou odlišnost volby odpovědí u problémových a bezproblémových řidičů. Šlo však jen o hypotézy, které se musejí upřesnit a potvrdit pozorováním, pohovorem, analýzou životní a řídičské historie spolu s nasazením dalších psychodiagnostických zejména psychometrických metod.

Není bez zajímavosti, že u všech viníků tragických nehod **nediagnostikoval lékař zdravotní nezpůsobilost**. Všichni, kromě dvou, ukončili s úspěchem autoškolu a dostali řídičské oprávnění skupiny B a jeden i skupiny C. **Dopravně psychologicky nebyli nikdy vyšetřeni.**

Možná existuje šance jak předejít některým tragickým nehodám. Stojí za úvahu, aby:

- lékař při hodnocení anamnézy doporučil podezřelé jedince k psychologickému nebo psychiatrickému vyšetření,
- řidiči s opakovanými nehodami, vážnými přestupky zejména za riskantní a bezohledné dopravní chování, by se měli podrobit dopravně psychologickému vyšetření,
- absolvovali psychologické vyšetření (klinické či dopravní) řidiči usvědčení za požití alkoholu a drog třebaže dosud nehavarovali,
- dopravně psychologické vyšetření požadoval lékař u všech osob, které si odpykali tresty za tragické dopravní nehody,
- u „vybodovaných řidičů“ byly také aplikovány projektivní testy například Zulliger, Rorschach, Hand test, LT test včetně selektivního ZRB, které hlouběji pronikají do osobnosti a dokáží odhalit psychopatologickou symptomatologii.

Literatura:

Havlík, K. Stručný návod kužití Lüscherova osmibarevného subtestu pro potřeby dopravních psychologů – ÚSMD Praha 1977

Havlík, K. Rorschachovské minipraktikum – ÚSMD Praha 1975 - rozšířené vydání o Zulligera – CPP Plzeň 2009

Havlík, K. Zulligerův dia test v dopravní psychologii – Československá psychologie 1/1978

Stručná charakteristika projektivního testu ZRB

Projektivní „selektivní test ZBR,“ založený na principu Rorschachova zařazovacího testu, je sestaven z tabulek Zulligera, Rorschacha a Behn Rorschacha. Test by měl přispět k hypotetickému rozlišení některých negativních a pozitivních vlastností, sklonů a potřeb v struktuře osobnosti adepta při výběrových řízeních na pracovní pozici.

Proband má odpovědět na rorschachovské otázky: Co by to mohlo být? Co vám obrázek připomíná? Pro každou tabulku je nabídnuta sada odpovědí, které proband porovnává s obrázkem a vybírá odpověď nejvíce shodnou s jeho názorem. Může vybrat jednu i více odpovědí nebo žádnou anebo napsat novou. Vše má diagnostický význam.

Způsob vyhodnocování protokolu vyžaduje znalosti a zkušenosti z aplikace rorschachových technik, protože využívá stejných postupů, ale na rozdíl od klasického, není hodnocení tak náročné, neboť sady odpovědí jsou předem signovány a tím je interpretace usnadněna. Výsledný soubor hypotéz je nutno ověřit příslušnou metodikou vybranou v souvislosti s předpokládanou profesní činností.

Výhoda ZBR spočívá v jednoduchosti a nenáročnosti i časové a především v tom, že proband takřka nemá možnost zkreslení výsledků.